

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
SECȚIA FILOSOFIE
CATEDRA DE *FILOSOFIE SISTEMATICĂ*
ȘCOALA DOCTORALĂ DE *COMUNICARE ȘI CULTURĂ*

O CRITICĂ A CONCEPTULUI DE
DISCRIMINARE DIN PERSPECTIVA
FEMINISMULUI

- REZUMAT -

Prof.univ.dr. Carol Veress

Drd. Ancuța-Lăcrimioara Chiș

Cluj-Napoca
2010

PLANUL LUCRĂRII

I. Introducere

1. Obiectul cercetării
2. Importanța și actualitatea cercetării
3. Ipoteza cercetării
4. Perspective teoretice, epistemologice, metodologice
5. Precizări terminologice și justificări conceptuale (Conceptualizare teoretică, analiză critică, reflecție filosofică)
6. Inventarul conceptual fundamental
7. Originalitatea cercetării, contribuții personale
8. Metoda de lucru; prezentarea lucrării

II. Discriminarea: definiție și reprezentări

1. Definiția conceptului de discriminare
2. Tipuri generale de discriminare: sexismul, rasismul, clasismul, ageismul
3. Instigarea la discriminare
4. Forme de discriminare din perspectiva feministă
5. Modele ale discriminării patriarhale

III. Filosofia și abordarea discriminării feminine

1. Filosofia antică – fundamentul textual al discriminării femeii
2. Discriminarea femeii în textele medievale
3. Concepția filosofică modernă asupra discriminării femeii
4. Configurări ideatice asupra discriminării femeii în gândirea contemporană

IV. Etape în istoria feminismului – evaluarea discriminării și lupta împotriva inegalităților

1. Paradigme ale teoriei feministe
2. Etape de elaborare ale teoriilor feministe

V. Feminismele în trasarea discriminării

1. Gruparea curenților feministe

- A. Feminisme axate pe corporalitate
- B. Feminisme protecționiste
- C. Feminisme egalitariste
- D. Feminisme militantiste
- E. Feminisme radical-reacționiste
- a. Feminisme misandriniste
- b. *Womanismul*
- c. Feminisme tehnologiste
- F. Feminisme integraționiste
- G. Feminisme cu mare impact epistemologic
- H. Feminismul teologic
- 2. Relevanța filosofică a discriminării în curentele feministe

VI. De la diferența ontologică la discriminarea socio-politică

- 1. Alteritatea negativă
- 2. Discriminarea socio-politică
- 3. Modelarea frumuseții feminine și dreptul de a dispune de propriul corp
- 4. Valorizarea sacrificiului ca formă de emancipare

VII. Concluzii și deschideri

- 1. Discriminarea identității femeii
- 2. Tipare tematice ale discriminării femeii
- 3. Soluții și deschideri

VIII. Bibliografie

- Dicționare și enciclopedii
- Lucrări de metodologie și epistemologie
- Lucrări generale
- Lucrări speciale
- Articole
- e-Bibliografie

IX. Anexe

1. Reprezentări schematice, tabele și planșe
2. Prescurtări tehnice
3. Indici
4. Glosar de termeni tipici teoriei feministe

Cuvinte-cheie: discriminare, feminism, femeia, critică, patriarhat, gen, identitate.

I. Introducere

1. *Obiectul cercetării* constă în abordarea critică a conceptului de discriminare.

2. *Importanța și actualitatea cercetării* conceptului de discriminare din perspectiva feminismului rezultă din prezentările curente ale dezbaterilor de filosofie politică, studii de gen și avânt al teoriilor feministe. Pentru feminismul din România, cercetarea și conceptualizarea discriminării este un pas important, căci focalizarea asupra acestui element conduce la evidențierea și clarificarea din punct de vedere terminologic, dar și din punct de vedere aplicativ-situațional a problematicii subordonării femeii.

3. *Ipoteza cercetării* pleacă de la premisa caracterului sexist al abordărilor filosofice și sociale, care maschează discriminarea sub forma unor norme de gen, care se dovedesc a fi părtinitoare, unilaterale și limitate în ceea ce privește percepția asupra femeii, femininului și femeiescului.

Pentru a formula o teză a tezei spunem că nu există fundamente ontologice sau axiologice ale discriminării femeii, patriarhatul fiind un construct artificial istoric, având prin urmare un început și un sfârșit.

4. *Perspective teoretice, epistemologice, metodologice*

Perspectiva teoretică a acestei cercetări sau investigații este feminismul, care în ciuda diversității teoriilor și a mișcărilor pentru emanciparea femeii, vede în general problematica subiectelor abordate prin intermediul unor scopuri și obiective comune care se formulează ca o nouă viziune științifică, productivă în descoperirea esenței inegalității de gen, promovarea, afirmarea și extinderea rolurilor și a drepturilor femeii în societate.

Paradigma epistemologică care încadrează perspectiva teoretică feministă este *Constructivismul*; potrivit acestuia, nu există adevăruri obiective care așteaptă să fie descoperite. Înțelesurile nu se descoperă, ele se construiesc, indivizi diferiți putând construi înțelesuri diferite,

prin căi diferite, chiar cu privire la același fenomen.¹ Epistemologia feministă, care este parte a constructivismului, a ridicat problema dacă bărbații, respectiv femeile, sunt caracterizați de moduri diferite de cunoaștere, prin modul de acțiune și justificare, sau că ar potența diferit rolul logicii sau al imaginației. Printre preocupările epistemologiei feministe se află vizualizarea imaginii de sine „masculine”, ca variabilă socială, aceasta atrăgând atenția asupra modului normativ în care *ar trebui* să se acționeze. Epistemologia feministă este împărțită în mai multe ramuri în funcție de pozițiile teoretice din perspectiva cărora se face analiza, elementul comun al acestor epistemologii fiind însă studiul genului. *Epistemologia punctului de vedere*² chestionează asupra persoanei: cine este și ce este ea?

Metodologia utilizată în abordare este cea a cercetării feministe care se deosebește de metoda tradițională din trei motive: caută să repună în balanță cercetarea în sine a femeii și subiectul de cercetat; este motivată politic; se bazează pe experiența și pe punctul de vedere feminin.

5. Precizări terminologice și justificări conceptuale (Conceptualizare teoretică, analiză critică, reflecție filosofică)

Fiind o critică echidistantă, utilizează în mod necesar perspectiva „gynesis” asupra tematicii,³ dar implică totodată și dezvăluirea insuficiențelor, a limitelor teoretice și metodologice ale unor concepții feministe. Critica unui concept în general și a conceptului de discriminare în special, face ca trimiterea filosofică să descopere plurivalența acestei noțiuni, evidențiind caracterul științific al cercetării prin forma generalizată de reflectare a însușirilor discriminării, dar și prin regăsirea și evidențierea în plan local, aplicativ a constructelor pe care aceasta le înfățișează.

6. Inventarul conceptual fundamental

Identificarea structurilor conceptuale pe baza cărora se poate operaționaliza discriminarea, este din start una pe cât de necesară, pe atât de firească. Fiind un element constitutiv al raporturilor sociale, genul este fondat pe diferența dintre sexe și este un mijloc esențial în semnificația raporturilor de putere. Noțiunea de gen este una foarte complexă, iar înțelesurile alternative orientează interesul criticilor, de aceea este văzut ca un *concept analitic*.

¹ M. Crotty, *The Foundations of Social Research Meaning and Perspective in the research Process*. London, Sage Publications, 2003, p. 9

² Sandra. Harding, *The feminist standpoint theory reader: intellectual and political controversies*. New-York, Routledge, 2004, p. 4, 379 p.

³ Este preocupată să construiască un cadru feminin pentru analiza scrierilor în general și să dezvolte modele bazate pe studiul experienței feminine.

Deoarece **genul** este un sistem purtător de semnificații construite social, prin el se pot vizualiza relațiile sociale dintre femei și bărbați reglementate ierarhic ca forme instituționalizate de dominare. Genul nu este așadar legat de trup, ci se referă la așteptările culturale care definesc feminitatea sau masculinitatea, expectanțe care transcend diferențele biologice și care arată că nu toate comportamentele sau atitudinile unei femei sunt feminine și nu toate acțiunile sau manifestările unui bărbat sunt masculine, aceste caracteristici depinzând de context.

Feminitatea este un alt construct social care include un set de reguli în ceea ce privește atitudinea, comportamentul și înfățișarea femeii, norme ce subordonează femeia sub toate aspectele. Legat corelativ de feminitate, **masculinitatea** este definită în termeni ca rațiune, civilizație, putere, forță sau transcendență, desemnând totalitatea trăsăturilor definitorii care constituie specificul unui bărbat.

Asociat masculinității este **patriarhatul**, o paradigmă a dominației, răspândită în toate domeniile și structurile, prin care manipularea tuturor formelor existențiale după modelul androcentrismului este prevalentă.

Entitatea, indiferent că este femeie sau bărbat nu poate exista în absența **identității**, iar identitatea n-ar avea acoperire în lipsa entității pe care să o reprezinte, de aceea conceptul de identitate este unul firesc abordării filosofice, femeia fiind de cele mai multe ori percepută ca alteritate, refuzându-i-se dreptul la identitate.

7. Originalitatea cercetării constă în *conceptualizarea discriminării* într-un registru mai larg de abordare teoretică și aplicabilitate, *gruparea* curenților feministe în funcție de identificarea tipurilor de discriminare teoretizate, *clasificarea* curenților feministe din punct de vedere tipologico-filosofic, precum și elaborarea a zece *modele ale discriminării* femeii. Problematizarea discriminării prin coroborarea afirmațiilor cu concepte tipic feministe, formularea unor schematizări care să surprindă exact tipicul formelor de opresiune și evidențierea structurilor instituționale, sociale și politice ale subordonării femeii se dovedesc elemente importante ale unei abordări excepționale. Totodată, deschiderile pe care le conturează această abordare oferă o perspectivă realistă asupra posibilității implementării programelor feministe, a diferențelor structurale ale problematicii discriminării și a chestoinării asupra situației femeii în societate.

8. Metoda de lucru; prezentarea lucrării

Metoda de cercetare pornește de la o bază critică și teoretică deja existentă (critica feministă și filosofia feministă), pe care am reexplorat-o pornind de la o idee cunoscută (discriminarea femeii), dar pe baza căreia am construit o perspectivă globalizantă asupra conceptului de discriminare.

II. Discriminarea: definiție și reprezentări

1. Definiția conceptului de discriminare

Discriminare constituie *orice diferențiere, excludere sau restricție bazată pe sex, care are ca efect sau scop să compromită sau să anihileze recunoașterea, beneficiul și exercitarea de către femei, indiferent de starea lor matrimonială, pe baza egalității dintre bărbat și femeie, a drepturilor și libertăților fundamentale, în domeniile politic, economic, social, cultural, civil sau în orice alt domeniu.*¹

2. Tipuri generale de discriminare: sexismul, rasismul, clasismul, ageismul

Sexismul, rasismul, clasismul și ageismul din perspectivă feministă sunt amplu comentate căci sunt concepte imposibil de ignorat în arealul criticii de specialitate. *Sexismul* este o ideologie și o practică patriarhală manifestate în religie, cultură și organizarea socială sub forma unor discriminări care vin să desconsidere un sex sau altul, discreditând sau prezentând într-un mod denaturat o situație legată de o femeie sau de un bărbat. Chiar dacă sexismul afectează ambele sexe, femeile sunt cele care sunt supuse mai mult discriminării pe baza sexului, cel mai elocvent exemplu fiind însăși denumirea stereotipă de „sexul slab”. Rasismul împletit cu sexismul duce la o dublă opresiune, fapt care pune femeia într-o situație mult mai periculoasă în care percepția asupra propriei identități se face prin sita dublă pe care patriarhatul a pus-o în evaluarea factorului uman. Și clasismul este o formă de discriminare care oprimă femeia, sau mai ales femeia, deoarece ea nu are acces la resurse și la puterea decizională. Clasismul poate fi caracterizat ca acea atitudine părtinitoare sau discriminatoare bazată pe distincția făcută între clase sociale sau economice.

Dacă există feminisme care tratează discriminarea pe baza sexului, discriminarea femeilor aparținând altor rase decât cea albă, sau exploatarea de clasă, niciun curent feminist nu este adresat strict femeilor vârstnice, mult mai predispuse discriminării și cu arie largă de acțiune prin faptul că se adresează întregii umanități prin problematica de vârstă pe care o prezintă. Corpul persoanei vârstnice este un stigmat căci iese în afara caracteristicilor considerate de societate a fi valoroase; femeia vârstnică se abate de la „valorile centrale” ale feminității: maternitatea, tinerețea, seducția, vitalitatea, fiind doar o întruchipare a refulării ce amintește de precaritatea și fragilitatea condiției umane. Ea este reprezentarea alterității absolute și imaginea intolerabilă a

¹ Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, pe care și România a semnat-o la 4 septembrie 1980 și a ratificat-o prin Decretul 342/1981

ineficienței, într-o societate în care cultul tinereții primează peste toate valorile, iar îmbătrânirea și moartea sunt mistificate sau trecute în registrul dezinteresului.¹

3. Instigarea la discriminare

Instigarea la discriminare este un fapt aproape imposibil de dovedit, fiind fie o reminiscență a unor cutume vechi, fie a unor obiceiuri sociale învățate prin care femeia este privită ca ființă inferioară, iar educația sau informația primită în familie duce în timp la crearea unor prejudecăți care în timp nu fac decât să trezească antipatia sau un comportament discriminator cu privire la femei.

4. Forme de discriminare din perspectiva feministă

Scopul criticii filosofice feministe constă în descoperirea și evidențierea factorilor socio-politici răspunzători de marcarea diferențelor ca structuri de putere ce se propagă sub forma discriminării. Diversele forme de discriminare enumerate mai jos, vin să confirme ideea că în ciuda legislației neutre la gen, există forme mascate de opresiune asupra femeii, manifestate atât în spațiul public, cât și în sfera privată:

Discriminarea subiectivă este considerată un mecanism de atribuire. Subiectul discriminat consideră că la baza unor experiențe delicate sau frustrante stau de fapt acte cu caracter discriminativ.

Discriminarea obiectivă se referă la obiectivitatea din instituțiile publice. Acestea par să funcționeze neutru față de dimensiunea de gen, pe principiul că legile sunt general valabile pentru toți, femei sau bărbați, pretinzând obiectivitate în raporturile dintre instituții și cetățeni.²

Discriminarea absolută care desemnează un grad de accesibilitate scăzut, care tinde spre zero al femeilor în anumite structuri sociale.³ Conceptul complementar pentru discriminarea absolută este **discriminarea relativă**, discriminare ce rezultă din compararea diverselor culturi sau societăți de la care se așteaptă o uniformizare a sistemelor reprezentative în ceea ce privește ponderea femeilor și a bărbaților.⁴

Discriminarea calificată înseamnă etichetarea unor acte de către terțe persoane (non-angajate și competente) ca reprezentând forme ilicite de tratament preferențial.

Discriminarea de grup izolată și discriminarea instituționalizată nu pot fi tratate diferențiat, caracterul complementar al acestora ținând de natura complexă a discriminării. În eventualitatea în care există în instituții cazuri izolate, avem de a face cu *discriminare de grup*

¹ D. le Breton, *Antropologia corpului și modernitatea*. Timișoara, Ed. Amarcord, 2002, p. 140

² O. Băluță, *Gen și putere. Partea leului în politica românească*. Iași, Polirom, 2006, p. 27

³ Ibidem

⁴ Ibidem

izolată. Dar dacă este o practică generalizată în tot sistemul atunci avem de a face cu o *discriminare instituționalizată*.

Discriminarea de gen instituțională se realizează ca urmare a unor aranjamente sociale, procedurale, politice sau legale aparent neutre la gen, dar care duc la tratamente nefavorabile cu efecte discriminatorii asupra femeilor pentru că sunt femei.¹

Un tip de discriminare întâlnit foarte des în rândul femeilor este **discriminarea directă**. Se pune problema existenței ei atunci când o persoană este tratată mai puțin favorabil decât o altă persoană, a fost sau ar putea fi tratată într-o manieră similară pe criteriul sexului, orientării sexuale, originii rasiale sau etnice.

Discriminarea indirectă intervine atunci când „o prevedere, criteriu sau practică aparent neutre dezavantajează anumite persoane de o anumită rasă, origine, sex, orientare sexuală sau origine față de alte persoane, cu excepția cazului în care acele prevederi, criterii sau practici sunt justificate obiectiv de un scop legitim, iar metodele de atingere a acelui scop sunt adecvate și necesare.”²

Discriminarea prin omisiune se referă la absența femeilor din relatările istoricilor sau filosofilor.

Discriminarea condescendentă constă în atitudinea protectoare, de victimizare exagerată a femeii în societate, trasată de codul bunelor maniere, în care bărbatul binevoitor și curtenitor își pune în evidență cavalerismul și puterea pentru a seduce, pentru favoruri sau pentru a-și consolida imaginea virilă.

Hărțuirea sexuală ca formă de discriminare a femeii constă în comportamente de amenințare, constrângere, intimidare, umilire realizată de către o persoană împotriva alteia.

Strâns legată de hărțuire este **pledoaria abuzivă**, acea atitudine prin care o persoană este tratată dur sau necorespunzător pentru că face cunoscut un act de discriminare sau pentru că ajută pe altcineva să sesizeze discriminarea.

Discriminarea pozitivă este o formă voalată a discriminării, etic acceptată de către societate, ca formă legislativă pentru a proteja interesele unor categorii de cetățeni considerate defavorizate sau discriminate fără o intervenție la nivel înalt.

5. Modele ale discriminării patriarhale

¹ Ibidem

² *Discriminarea*. [online] disponibil: http://www.intercultural.ro/discriminare/directiva_43.rtf, [18 aprilie 2007]

Cele zece modele reflectă recapitulativ și unitar o atitudine expresiv misogină, prin care sistemul patriarhal își conservă propriile valori, dictate unilateral și acceptate sau aplicate intersubiectiv ca normative pentru toate categoriile populaționale.

Modelul egotist se constituie ca acea atitudine misogină rezultată din egoism și egocentrism, manifestată negativ în planul relațiilor interpersonale prin exagerarea propriilor valori și cultivarea excesivă a propriilor interese.

Modelul cvietist patriarhal recomandă și chiar impune dobândirea „liniștii” sufletești, a păstrării *gingășiei* feminine și implicit a *neimplicării* în disputele de ordin organizatoric, politic, decizional pentru conservarea acelei stări de apatie socială care se presupune că este idealul spre care tinde orice femeie.

Modelul mefietist de discriminare socio-politică se formulează prin teama continuă de a nu suporta daune de imagine sau de statut, toate aceste temeri din partea bărbaților fiind determinate de eventuala accesare a femeii la funcții importante de decizie și de rolul tot mai important al femeii în sfera socio-politică.

Modelul misoneist (gr. miseo = a urî, neos = nou) se caracterizează printr-o atitudine ostilă față de nou și este alimentat de tradiționalismul gândirii și orânduiri patriarhale ca model de stabilitate pentru toate laturile societății.

Modelul megaloman masculin se construiește pe supraaprecierea calităților masculine ca unice forțe motrice ale progresului social și subaprecierea celor feminine, considerate anti-progresiste sau frâne sociale, culturale și morale ale evoluției.

Modelul discriminării noetice cel care a discreditat capacitățile intelectuale ale femeii.

Modelul altului semnificativ feminin reprezintă grupul sau categoria de indivizi către care persoana își îndreaptă atenția și în raport cu care se compară. Raportarea s-a făcut întotdeauna pe o scală inferioară: personajul inferior și grupul său exclusiv inferior comparativ cu grupul de bărbați care aveau același statut social.

Modelul altului generalizat feminin se constituie din atitudinile colectivității sau grupului ca întreg asupra unei persoane, așa cum le percepe subiectul în raportarea la mediul social. Individul adoptă atitudini față de sine similare celor emise de *altul generalizat* față de el. Problema se pune, de exemplu, în afirmarea opiniei grupului majoritar față de un element subversiv, așa cum este de obicei accesarea unei femei într-o funcție importantă, cu răspundere și care implică un statut special. De multe ori, femei care dețin puterea consideră că au ajuns acolo datorită unui Mecena, nu propriilor lor calități și sacrificii, fiindcă societatea care de altfel educă spiritul critic și autocritic formulează astfel de idei.

Modelul paternalist protectiv are urmări ideologice de factură să debilizeze identitatea feminină, considerată inaptă să se conducă. S-a formulat ideea potrivit căreia femeia are nevoie de un cap (în persoana bărbatului) care să-i poarte de grijă, să o menajeze de disputele cele mai aprinse ale intelectualității pe motiv că i-ar lua din naivitate și gingășie... și că toate aceste măsuri de sustragere (până la urmă forțată) ar fi în favoarea ei.

Modelul crizei masculine de identitate este determinat de noile tendințe sociale de întrepătrundere atât la nivelul mentalităților, cât și la cel comportamental și atitudinal, elemente ce induc o destabilizare a sistemului patriarhal în care cumulul unilateral de valori și obiceiuri se vede lovit de idealuri și comportamente nespecifice.

III. Filosofia și abordarea discriminării feminine

1. Filosofia antică – fundamentul textual al discriminării femeii

Urmând prejudecățile masculine cu privire la caracterul inferior al identității feminine, filosofi antici au început să stabilească norme superioare, sau mai degrabă au atribuit masculinității calități superioare, construind personalitatea masculină ca normă intelectuală, iar corporalitatea bărbătească drept simbol și apanaj al puterii. Dihotomiile masculin - feminin de tipul A – non-A au prins puternice rădăcini ontologice, pe baza cărora textualizările care au continuat să fabrice puternica ideologie patriarhală au găsit un fundament tot mai consolidat. Începuturile au la bază banala dexteritate în care dreapta sau *stânga*, departe de a fi feminine sau masculine au devenit pilonii ideologici ai structurilor de putere de mai târziu. Astfel, *pasivității* stângi (feminine) i se opunea partea dreaptă, activă, masculină, făuritoare, capabilă să îndrepte și să ghideze obediența și inferioara latură opusă. Femeile erau în mod obișnuit considerate inferioare, iar mitologia greacă, prin mitul Pandorei, dă de înțeles că femeia este sursa tuturor relelor omenirii.

Construirea identității feminine ca reprezentare deviantă a unui gen s-a făcut pornind de la atribuirea unui simbol nefast, acela că femeia ar fi vinovată pentru toate relele umanității. Platon suprapune diferențele dintre sexe și le pune printre alte diferențe accidentale, ocultând disimetria rolurilor parentale. Egalitatea femeii din cetatea ideală este plătită cu punerea între paranteze a puterii generative materne, redusă la un epifenomen. El merge până la a afirma că faptul de a fi femeie nu este decât un blestem al zeilor.

Filosofia antică în ansamblu este preocupată să prezinte diferențele dintre genuri ca fiind de natura dihotomiilor, deși nu există nicio bază ontologică pentru discriminarea femeii, căci în cazul omului, genul este divizat în bărbat și femeie, diferența dintre cele două fiind de ordin

ontologic, nu ierarhic, bărbatul și femeia fiind egali prin specia de care aparțin. Dihotomiile pe care filosofii antici le-au dezvoltat însă ignorând cele mai elementare legi ontologice au dus la apariția unor noi structuri de putere: existența ierarhiei sociale (stăpân – sclav) și a celei sexuale (bărbat – femeie), acestea fiind considerate o necesitate dictată de natura lucrurilor. Desigur, atributele feminine sunt puse în umbră, fiind catalogate prea slabe pentru a sta la baza unui sistem social fiabil. De altfel, imitarea rolurilor feminine nu pare deloc un exemplu de urmat, căci astfel s-ar produce slăbirea puterii. Elementele de anatomie primitivă în care puritatea sângelui, gestația pe partea stângă a uterului mamei sau căldura insuficientă sunt exemple care deși au fost infirmate de experimentele și observațiile de atunci, au fost transpuse în texte ca fiind informații veridice. Somitățile culturii au formulat sentințe drastice cu privire la rațiunea femeii, intrând într-un joc al demonstrațiilor inutile pentru a arăta supremația bărbatului în fața femeii. Atunci, corpul masculin a devenit standardul pentru frumusețe și putere, dorința de expansiune și control au devenit forme ale valorificării ego-ului și puterii civilizatoare, iar sensibilitatea s-a erijat în slăbiciune, iar maternitatea a fost apropiată de animalitate; paternitatea însă a fost formulată ca fiind o putere creatoare pe plan intelectual, o diseminare a ideilor pe care doar rațiunea masculină o posedă. Feminitatea sau efeminarea au fost teoretizate în termenii sumbri ai slăbiciunii umane, iar femeiescul a fost patologizat și animalizat, astfel încât posibilitatea femeii de a fi cetățean era blocată de considerentele cele mai riguroase. Declasarea din umanitate și educația fetelor care semăna mai degrabă cu un dresaj a cărui rezultat trebuia să transforme pubera într-o ființă plăpândă, supusă și claustrată au avut rezultatul de a vedea femeia ca fiind doar un bărbat degenerat, un individ ignorant și prin urmare demn de a fi ignorat și marginalizat. Înțelepciunea văzută din punctul de vedere al bărbatului este diferită de înțelepciunea ca putere gnoseologică neutră: înțelepciunea construită de sistemul patriarhal este una părtinitoare și discriminativă ce aparține doar unuia dintre sexe. Pe de altă parte, deși violența femeilor nu este pusă în discuție, faptul că femeia este cicălitoare, geloasă, acaparatoare și răutăcioasă, pot fi elemente care să antreneze violența masculină.

Filosofia antică a formulat ideea că organismul masculin este standardul, modelul de urmat, corpul femeiesc fiind doar forma emasculată, trunchiată care își poate afirma numai o pseudoautoritate ontologică, „prăpastia” organică trebuind să fie umplută de bărbat, formă de discriminare care s-a dezvoltat chiar și în creștinism (religie considerată egalitară); nici aici femeia nu este privită ca un sistem autonom, ci mai mult, i se spune chiar că ar avea nevoie de un cap care să o conducă, ea fiind lipsită de sine.

Înțelegerea discriminării femeii în Antichitate indică o problemă majoră prin însuși faptul că tot ce s-a scris despre femeie este punctul de vedere al filosofilor, teologilor, medicilor sau juriștilor care are mai curând caracter prescriptiv, decât fidel-descriptiv. Judecățile de valoare care abundă în considerații cu privire la femeie sunt dintre cele mai rău intenționate, înfățișând-o ca pe o entitate cu o inteligență doar cu un nivel mai ridicat decât cea a copiilor, fiind înzestrată cu emoții puternice și minte slabă, de aceea necesitatea stringentă pentru această ființă era să fie apărată de ea însăși. Inferioritatea fizică, extinsă și la nivelul spiritualității s-a propagat în timp sub forma deficitelor pe care genul feminin le-a acumulat printr-o atribuire unilaterală, deloc întâmplătoare, ci voit discriminatoare. Scrierile antice abundă din punct de vedere al relațiilor între genuri și sexe de o multitudine de remarci care nu pot fi luate în considerare decât ca ilarități și nedreptăți dintre cele mai naive, nepotrivite și viciate. Filosofia patriarhală se face vinovată de promovarea și diseminarea discriminării femeii prin atitudinea vizibil reprobatoare cu privire la conceptele de *feminin*, *feminitate* și *femeiesc* pe care le mistifică și le corup.

Formulările antice despre femei se rezumă la a le prezenta ca instrumente, incubatoare sau animale domestice, bazele discriminării dovedindu-se a fi megalomania masculină care nu putea accepta diferența feminină ca entitate cu aceleași drepturi și obligații. Alunecarea convulsivă într-un haos existențial a femeii nu are prin urmare baze ontologice, sistemul patriarhal dezvoltat o dată cu manifestarea tot mai clară a forței fizice masculine devenind o țară al cărei jug a început să fie purtat de jumătate din umanitate.

2. Discriminarea femeii în textele medievale

Faptul că mitologia orientală și filosofia au reprezentat o sursă pentru cultura occidentală medievală au condus la fabricarea eronată a unei credințe că Răul și demonicul sunt atribute esențiale ale feminității, iar pentru stăpînirea lor este necesar un război împotriva femeilor. Continuând linia trasată în filosofia antică asupra corporalității, rațiunii și spiritualității feminine, scrierile filosofilor medievali s-au axat nu numai pe autentificarea afirmațiilor anticilor ci chiar pe adâncirea, amplificarea și sporirea defectelor femeii, conflictul între sexe, culminând cu cea mai gravă eugenie pe criterii de sex din istoria omenirii.

Depopularea datorată bolilor Evului Mediu a schimbat aceste idei ale primelor secole creștine, astfel că patriarhatul și-a reorientat perspectivele, creând din nou ierarhii cu privire la ființele obscure ale societății, de această dată primând caracterul lor reproducător: astfel, pe prima treaptă erau plasate fetița și femeia bătrână care nu pot procrea, pe treapta mijlocie băiatul și sus,

femeia gravidă.¹ Deasupra acestora era plasat legiutorul. Femeia este valorizată atâta timp cât este fertilă, adică poate să furnizeze moștenitori pentru familie și luptători pentru oaste.

Femininul, limitat la maternitate și înțeles doar din perspectiva utilității este considerat totuși inferior și subordonat principiului masculin care-și delegă funcția de autoritate supremă atât în spațiul public, cât și în cel familial. Femeia nu este privită ca membră cu drepturi depline a societății, iar în cadrul familiei, femeia este tot subordonată, subevaluată și percepută ca anexă a gospodăriei.

Teama ontologică de femeie, manifestată în patriarhat a dus la formularea unei prejudecăți care începând din Evul Mediu și până în inima modernității au dus la cel mai mare holocaust al omenirii: uciderea a nu mai puțin de nouă milioane de femei pe considerentul apartenenței la genul feminin și implicit la structuri supranaturale de natură diabolică datorate sexului slab. Mentalitatea patriarhală accepta mult mai ușor faptul că femeile pot să zboare pe mături, să conceapă licori cu puteri supranaturale sau să se împerecheze cu demoni, decât să accepte că doar gătitul, cusutul, creșterea copiilor și muncile casnice le ocupă tot timpul. Vrajitoria începea să fie simțită ca o amenințare a ordinii lumii civilizate, iar femeile, un dușman care pentru a-și atinge monstroasele scopuri, cooperează cu Diavolul pentru pierderea pietății acestei lumi. Măsurile de siguranță care să permită mântuirea atât a clerului trimis pentru a aplica legile divine, cât și pe cea a femeilor care ieșeau voluntar sau involuntar de sub jurisdicția clericală s-au dovedit mai violente decât războaiele care se dădeau pentru acapararea unor teritorii sau a unor valori materiale. Salvarea valorilor spirituale se dovedea a fi o grea încercare pentru sistemul patriarhal dominant, astfel că acuzarea femeilor de delictе inchipuite a devenit principala preocupare a mediilor intelectuale medievale, care au conceput pentru obiceiurile feminine, corporalitatea femeii sau spiritualitatea ei, un nou termen în vocabularul de specialitate creștin, cu care Evul Mediu a debutat în mod grandilocvent: „vrajitorie”.

De la tema originii femeii din bărbat, atitudinea misogină s-a manifestat în sensul persecutării sexului față de care se presupunea că există drept de viață și de moarte. Represaliile fizice și psihice asupra femeilor au lăsat urme adânci în mentalitatea colectivă, în acest sens, psihologii susținând chiar că, dacă aceste fenomene nu ar fi existat, extrema violență îndreptată împotriva femeilor nu ar fi apărut. Eutanasia socială pe criterii sexiste se făcea pe baza mărturisirilor obținute de la femei prin forță, suprasolicitate fiind din punct de vedere fizic și psihic. Ele sfârșeau prin a fi convinse că sunt realmente vrăjite și că în fața implacabilității soartei

¹ P. Aries, *Istoria vieții private. De la Imperiul Roman la anul o mie. Volumul II*. București, Editura Meridiane, 1994, pp.169-170

lor, ultimul act de credință ar fi mărturisirea vinei în schimbul sfintelor sacrameente, indispensabile unei vieți mântuite dincolo. Debilizarea femeii în textele patriarhale a avut un impact deosebit asupra evaluării ființialității feminine în momentul în care nemaexistând motive pentru a judeca vrăjitoare, femeile au fost ucise doar pentru că erau femei, iar acest fapt trebuie evidențiat ca discriminator și pentru a aminti că în istoria Europei a existat un martiriu involuntar și nerecunoscut al celui „de-al doilea sex”. Femenității privity astfel ca lipsă, i s-au atribuit subiectiv, nenumărate caracteristici care nu au făcut decât să compună o imagine fantasmagorică a femeii. Dacă sclavagismul era considerat ca având drept cauză păcatul, subordonarea femeii era naturală, prin urmare, primordială.

3. Concepția filosofică modernă asupra discriminării femeii

Moștenirea medievală cu privire la modul de percepere a femininului tinde să se nuanțeze, pașii înlăturării discriminării feminine fiind însă foarte mici. Teoriile filosofilor sau ale teologilor cu privire la caracterul viciat al femeii s-au cristalizat pentru a menține sistemul patriarhal amenințat să se destrame dacă femeia ar obține statutul de om integru.

Discuțiile cu privire la posibilitatea conducerii feminine a societății incită spiritele masculine o conducere politică aparținând femeii ar fi o dublă contradicție a naturii, datorită slăbiciunii congenitale și a apetitului excesiv, dar și a stării de a doua creatură a lui Dumnezeu care nu ar putea avea dreptul de a conduce creatura primă. Dacă ele ar ajunge să guverneze, ar atrage ruina Statului, funcțiile lor în interiorul sistemului fiind strict procreative, ambițiile feminine fiind rău famate în rândurile formatorilor de opinii pentru că îi fac pe bărbați să recurgă la lupte fratricide, înclinând balanța politică numai datorită factorului „seducție”. Corporalitatea feminină este din nou valorificată ca sursă a căderii masculine, prin urmare, evitarea imixtiunii feminine în treburile Statului este cea mai potrivită soluție pentru garantarea liniștii publice. Această supunere a femeii, considerată îngenuncherea pasiunii de către rațiune este însă descrisă ca fiind sursa societății umane, opoziția între corp și suflet, rațiune și pasiune, transformându-se în explicația antropologică a dezordinii civile inerente puterii feminine care trebuie neutralizată de puterea mariajului și ținută în interiorul căminului. Bărbații sunt considerați formatorii Statului, însă femeile tocmai pentru că nu au participat la această acțiune sau nu li se recunoaște participarea la formarea societății civilizate nu sunt obligate să se supună unor norme unilateral impuse. Patriarhatul a stabilit gloria femeii numai în castitate și obediență, religia devenind în timp pentru femei ipocrită și asupritoare.

Ceea ce se poate observa este modul injust în care societatea tratează femeia prin nedreptățile și neajunsurile la care o supune: căsătoria¹ și plecarea în casa soțului sau dezrădăcinarea, subordonarea ierarhică a soției în cadrul clanului și a familiei, ostracizarea în bucătărie și în camera copiilor, imposibilitatea de a-și alege singură partenerul (ea este obiect al privirii și are numai o funcție statică), dar și izgonirea, văduvia și singurătatea sau abandonarea ori neglijarea femeii în cazul în care aceasta este bătrână și bolnavă.

Epoca modernă a fost cea în care femeile din mai multe categorii sociale au început să-și pună problema emancipării prin consolidarea imaginii de sine, iar această imagine se putea îmbunătăți prin constituirea unei garderobe și a unor accesorii. Ele s-au despăgubit pentru îngădirea libertății și a interdicțiilor doar prin cele mai extravagante și mai excesive mode vestimentare. Imitarea modei masculine a devenit un tribut adus eliberării. Emanciparea femeii după Revoluția franceză era încărcată tot de sedimentele culturii patriarhale, sedimente care nu permiteau decât problematic abordarea unor ținute prea masculine, pe argumentul că revoluția era una a schimbării ordinii politice, nu a ordinii sexelor. Revoluția s-a dovedit într-adevăr una în care nu era de dorit emanciparea feminină, doar grijile gospodăriei și creșterea copiilor fiind singurele preocupări pentru o femeie pioasă, nu apariția în piața publică sau la tribună pentru a ține discursuri. Și cum doar rolurile tradiționale private li se cuveneau cu adevărat femeilor, costumul cetățenilor nu era tocmai o ținută cuviincioasă. În general, Revoluția a contribuit la simplificarea îmbrăcăminții, prin renunțarea la ținuta forțată și rigidă, iar pentru femei, aceasta a însemnat tentația lor tot mai accentuată de a se decorseta. Libertatea, Egalitatea, Prosperitatea, Victoria garnisesc sub forma unor tinere și fermecătoare zeițe spațiile private ale burgheziei republicane, dar este numai imaginea simbolică a ceea ce poate simboliza puterea. Femeile reale nu au întruchipat niciodată un alt ideal decât pe cel estetic, în care corporalitatea era sclava consumatorilor de imagine. Și în acest context, Republica este adorată, dar soarta ei depinde de popor, o forță extraordinară și până la urmă, virilă.

Discriminarea în relații este evidentă prin plasarea în rândul nebunelor a unor fete care nu doresc altceva decât abolirea unor cutume în care nu se mai regăsesc. Femeia are menirea de a reconcilia valorile naturale cu cele ale comunității, printr-o prezență agreabilă care să nu disturbe prin prezența ei capacitatea cretoare a soțului și implicarea lui în viața socială și politică. Cele două funcții ale femeii sunt acelea de amantă și de mamă. Sistemul patriarhal are nevoie evident de o bunăstare afișată, chiar dacă în interior există conflicte ireconciliabile.

¹ *Complexul proprietății la femei* este situația obișnuită în arealul euro-asiatic, în care femeia participă la transferul proprietății familiale, cu toate repercusiunile ce decurg din acest demers

4. *Configurări ideatice asupra discriminării femeii în filosofia contemporană*

Marcat de discursul pozitivist al lui Auguste Comte, apusul modernității în ceea ce privește drepturile și statutul femeii a fost marcat de ironie, propunerile acestuia asupra rolului politic și social al femeilor provocând prin modul de expunere, ilaritatea pe care o produceau discursurile comediilor antice cu privire la aceeași temă. Dacă Mary Wollstonecraft¹ spunea că femeile sunt vinovate că acceptă dominația bărbaților, Nietzsche crede că emanciparea femeii este o prostie masculină. Femeia inteligentă trebuie să se rușineze de această calitate, ceea ce stârnește respectul pentru femeie fiind natura sa, care e „mai naturală” decât a bărbatului.

Opiniile antagonice cu privire la afirmarea femeii se amplifică, dovadă că feminismul câștigă teren printre formatorii de opinie. Dacă pentru Sigmund Freud destinul femeii e marcat de descoperirea lipsei penisului și de sentimentul castrării, păstrând în ansamblu prejudecățile tradiționale, Georg Simmel² consideră că femeile se pot integra în cultura masculină, chiar dacă nu există încă o cultură feminină obiectivă. Nu se poate vorbi totuși de o stopare a scrierilor cu subiect discriminator la adresa femeilor, opiniile se conservă, însă primesc o latură mai elevată și mai rațională: nu se mai vorbește despre femeie ca de o subspecie a omului-bărbat, dar persistă ideea apropierii femeii de natură și a subordonării ei tocmai prin puterea civilizatoare a bărbatului de a desăvârși sau de a governa ceea ce natura a lăsat în stare brută pentru ca el (omul) să se dezvolte pe plan spiritual ca ființă subiectivă.

Dezbaterile cu privire la accesarea femeilor la cultură se poartă între bărbați și de cele mai multe ori caracterul misogin al prelegerilor lasă să se vadă dincolo de reticență, o nouă perspectivă umană asupra relațiilor omului cu lumea și asupra întrebărilor fundamentale care încep să se clatine sau să pară (femeile nu au față de sine și față de lume relația de victimă a creaturii alungate din Eden). Considerate a fi atrase de misticism mai curând decât de o anume știință, femeia este catalogată ca imagine simbol reminiscent al unei creaturi care mai are totuși legături ascunse cu forțe obscure. S-a formulat în timp conceptele de intuiție feminină, al șaselea simț sau eternul feminin care vin să confirme o apartenență mai curând bizară a gândirii feminine, total diferită de rațiunea normativă masculină.

Secolul XX este cel în care somitățile masculine încep să exprime opinii favorabile vis-à-vis de emanciparea femeilor și să recunoască discriminarea la care ele au fost supuse atâta timp. Deși s-au făcut pași importanți în înlăturarea discriminării, nu s-a ajuns la capătul drumului în ceea ce privește eliminarea acesteia din societate. Moștenirea unui trecut în care femeia nu a

¹ M. Wollstonecraft, *A vindication of the Right of Woman*. London, David Campbell Publishers, 1992

² D. Frisby, *Georg Simmel*. Routledge, 2002

putut să-și afirme identitatea și în care umanitatea i-a fost de multe ori negată este adus în prim plan și de către Biserică, instituție care încearcă să concilieze trecutul cu prezentul prin recunoașterea unor probleme pe care ea însăși le-a generat și le-a întreținut și pe care acum și le asumă printr-un regret care ține de trendul actual, acela ca fiecare instituție sau organizație să pară sau să fie cât mai egalitară și mai detașată de tot ceea ce ar putea marca diferențe discriminative între indivizi. Recunoașterea acestor strategii discriminative nu schimbă însă mentalitatea socială, nici stereotipurile de gen actuale care sunt consecințe ale vechilor practici.

IV. Etape în istoria feminismului – evaluarea discriminării și lupta împotriva inegalităților

Cea mai elementară clasificare a feminismelor este cea cronologică a valurilor, care facilitează înțelegerea graduală a revendicărilor feministe și perceperea conceptului de discriminare într-o linie temporală, marcată de evoluția evenimentelor pro-feministe sau anti-feministe. Valurile feministe¹ sunt constructe intelectuale legate în principal de continuitate, ținând mai puțin de o ideologie distinctă sau de o separare.

Se poate asimila existența fiecărui val feminist cu o revendicare majoră și implicit cu teoretizarea asupra tipurilor de discriminare. Astfel, protofeminismul este asociat conștientizării discriminării, feminismul valului I este cel al ideii de egalitate și al perceperii inechității drepturilor ca problemă majoră a societății, feminismul valului II este cel al diferenței și al consolidării ideii că discriminarea este rezultatul unui sistem patriarhal nedrept, tiran și asupritor, iar feminismul valului III este axat pe afirmarea pluralității experiențelor.

Rosemarie Buikema spune că dezvoltarea teoriei feministe cunoaște trei paradigme² (a egalității, a diferenței și a deconstrucției), identificate cu valurile feministe, astfel încât se poate preciza concret evoluția conceptului de discriminare în istoria feminismului: **Paradigma egalității** este orientată atât în plan teoretic, cât și politic spre eliminarea diferențelor sociale dintre femei și bărbați. **Paradigma diferenței sexuale** reiterează scopurile și mijloacele dintotdeauna ale feminismului. Demistificarea falsului universalism masculin și critica sistemului care favorizează valorile masculine sunt esențiale pentru șansa femeilor de a se elibera din condiția lor de subordonare. Termeni ca *vocea femeilor*, *experiența femeilor* sau pur și simplu *feminitatea*, respectiv strategiile de constrângere a discursului feminin, a spațiilor numai pentru femei și evaluarea pozitivă a sexualității feminine, inclusiv a maternității, denotă concepția conform

¹ Conceptul de „valuri feministe” a fost introdus de Rebecca Walker la începutul anilor '90 atunci când s-a simțit nevoia diferențierii și a periodizării mișcărilor feministe în etape mari, concludente.

² R. Buikema, *Women's Studies and Culture. A Feminist Introduction*. Palgrave Macmillan, New-York, 1995, p. 3

căreia diferența poate fi un motiv al egalității feminine (bărbatul este pentru femeie „celălalt”, la fel cum femeia este alteritate pentru bărbat, dar critica feministă nu s-a transformat într-o luptă „matriarhală” împotriva celui alt sex, cum milenii de-a rândul patriarhatul a proferat împotriva femeilor). **Paradigma deconstructivistă** descrie un echilibru între principiul diferenței și cel al egalității, conceptualizând atât diferența sexuală, cât și opoziția dintre egalitate și diferență ca o diferență, respectiv opoziție construită social, recunoscând totodată, diversitatea experiențelor feminine și a diferențierilor multiple, care contează în viața femeilor de etnie, vârstă, orientare sexuală.

Conceptul de discriminare a fost teoretizat gradual în istoria feminismului, astfel că revendicarea egalității ontologice a femeii cu bărbatul a constituit principalul element pentru care feminismul a teoretizat un alt sistem de valori.

V. Feminismele în trasarea discriminării

1. Gruparea curentelor feministe

Gruparea feminismelor în funcție de programul ideologic similar este necesară pentru ca trecerea de la o ramură feministă la alta să nu fie una cu sincope sau prea radicală, ci oarecum integralistă și sistematică. Principiile de similaritate între feminismele în ceea ce privește perspectiva de cercetare, ideologia, trecutul istoric, revendicările sau așteptările pe care le au, stau la baza acestei clasificări, deoarece anumite apropieri importante fac ca între aceste curente să existe legături ideologice profunde, dar există și diferențieri majore sau ireconciliabile cu alte ramuri care fac oportună o astfel de clasificare.

A. Feminisme axate pe corporalitate

Feminismele axate pe corporalitate direcționează problematica discriminării în zona autopercepției corporale, dar și a percepției celorlalți asupra organismului femeii și a reacțiilor patriarhale negative care fac din corporalitatea feminină o țintă predilectă. Trupul femeii ajunge să fie chestionat din perspectivă feministă, asupra resurselor pe care le poate valorifica, resurse fizice care au fost contestate de-a lungul timpului pentru a debilita femeia și a face din fragilitate un atribut al feminității. Grupul de feminismele care are ca punct central al analizei anatomia femeii și discriminarea corporalității feminine nu poate fi considerat un simplu conglomerat de idei, întrebările pe care le dezvoltă aparținând de multe ori unor arii tabu. Gradual, problematica dezbătută de aceste ramuri feministe pornește de la a dărâma vechi ipoteze patriarhale asupra corpului femeii (feminismul amazonic), la a aduce în discuție o problemă actuală a societății de consum asupra greutății corporale și a repulsiei sociale vis-à-vis de supraponderale (fat-positive

feminism), a exploatării femeii prin pornografie (sex-positive feminism), până la discriminarea transsexualilor (transfeminism). Aceste feminisme încadrează în tema lor de dezbatere modele controversate de discriminare ce țin de percepția distorsionată asupra a ceea ce este sau ar trebui să fie trupul femeii.

B. Feminisme protecționiste

Feminismele protecționiste sunt ramuri ideologice care militează pentru apărarea vieții și a maternității, făcând o pledoarie asiduă pentru respectarea și responsabilizarea femeilor cu privire la adevăratele valori feminine. Chestionarea asupra fertilității, „trăirii”, maternității sau vieții casnice drept concepte pentru care feminismul trebuie să lupte, accentuează liniile de discriminare din societatea occidentală, dar evidențiază liniar și cererile femeilor orientale. Pe ansamblu, feminismele protecționiste văd discriminarea în noile „practici” feminine de imitare a caracteristicilor masculine și înțelegerea emancipării prin renunțarea la „specificul feminin”, acela de a da și de a conserva viața. Ideea prevalentă a acestor discursuri este aceea a marginalizării identității feminine reale prin atitudini și comportamente care duc la relegarea femeii la periferia societății tocmai prin acceptarea, valorizarea și valorificarea unor practici care nu-i sunt specifice și pentru care prin sacrificarea vieții sau a calmului existențial nu ar primi decât o nouă povară, aceea a imitării unui model impropriu și nociv.

C. Feminisme egalitariste

Feminismele egalitariste pledează pentru înțelegerea comună a problemelor discriminării și lupta pentru egalitatea celor două sexe, alternativa unui alt sistem opresiv, de această dată feminin, nefiind un beneficiu pentru umanitate. Feministele egalitariste înțeleg că atât femeile cât și bărbații întâmpină dificultăți, dar faptul că femeile au de suportat o opresiune mai mare face ca lupta să se poarte împotriva sistemului patriarhal și nu a bărbaților în mod particular. Caracteristicile acestor ramuri feministe au în comun ideea de egalitate și chiar revolta împotriva feminismelor care atacă bărbații, considerând că bărbații zilor noastre nu sunt responsabili pentru un sistem injust moștenit, ci doar pentru acțiunile pe care cu bună știință le comit în practici discriminative actuale; astfel, conform dictonului „diferiți, dar egali”, feminismul egalitarist se opune ierarhiilor din societate, considerând că valorizarea diferențelor poate înlătura discriminarea dintre sexe, în timp ce feminismul echitabil se opune gînocentrismului ca sistem fiabil, pentru ca feminismul militarist să atragă atenția asupra discriminării femeii din structurile militare. Power feminismul, feminismul drepturilor și feminismul de gen se centrează pe lupta împotriva victimizării femeii (aceasta avînd mai mult de câștigat dacă își scoate în evidență calitățile, nu suferințele), chestionîndu-se asupra victimizării, acțiunilor afirmative sau

misandrinismului, în vreme ce feminismul individualist luptă împotriva tratării la grămadă a problemelor femeii, prin individualizare și studiu de caz putându-se deduce fidel care sunt adevăratele necesități sau doleanțe feminine.

D. Feminisme militantiste

Feminismele militantiste sunt cele care nu acordă teoretizării feministe un spațiu amplu, dar sunt recunoscute prin acțiunile lor de protest organizate pentru ca programul feminist și discriminarea asupra femeii să fie cunoscute și conștientizate de marea masă, care nu are acces la surse teoretice sau care nu are pregătirea necesară pentru a înțelege programul ideologic stufos al teoriilor sociale și politice despre discriminare, drepturi, locul și rolul femeii în societate. Deși protestul și violența sunt considerate acte tipic patriarhale, feministele militante spun că dacă aceste metode au dat roade pentru a înrobi jumătate din populație, prin aceleași tertipuri se pot obține acum drepturi și recunoașteri, deoarece acestea și-au dovedit eficiența. Prin proteste și manifeste, anarho-feminismul problematizează ierarhiile tradiționale, atrăgând atenția asupra familiei ca mediu principal de proliferare a discriminării, în timp ce feminismul socialist vizualizează discriminările la care sunt supuse femeile din punct de vedere economic, resursele și accesul la resurse fiind principalele elemente care formează ierarhii și creează dependențe.

E. Feminisme radical-reacționiste

Reorganizarea structurilor sociale dintr-o viziune feminină total diferită atât de menalitatea patriarhală obișnuită cât și de cererile feminismului formează un set programatic idealizant, în care identitatea feminină se detașează de valorile clasice pentru a se aventura în cereri care revendică dreptul de ființă primă (feminismele misandriniste), valorizarea propriilor culturi, pentru care Iluminismul și cererile feminismului european nu se regăsesc ideologic (womanism), dar și depășirea tuturor discriminărilor la care este supusă femeia prin crearea unui spațiu virtual ideal în care valorie și spiritualitatea feminină transced granițele spațiale și temporale (feministe tehnologice).

F. Feminisme integraționiste

Feminismele integraționiste sunt cele care pledează pentru o înțelegere cât mai unitară a problematicii feministe, dincolo de culturi sau rase, de apartenența religioasă sau ideologică, femeile fiind exploatate economic, fapt care trebuie conștientizat atât în Occident, cât și în celelalte părți ale lumii. Prin militanțimul acestor feministe, se atrage atenția asupra opresiunii la care sunt supuse femeile în cadrul fenomenului globalizării (feminismul transnațional), dar se mizează și pe depășirea conflictelor dintre grupările feministe, apelându-se doar la conceptul de

„suroritate” ca element esențial al luptei tuturor femeilor împotriva hegemoniei sistemului patriarhal (feminism multicultural).

G. Feminisme cu mare impact epistemologic

Feminismele cu mare impact epistemologic sunt cele ale căror teoretizări au adus feminismului autoritatea științifică. Desigur, toate curente feministe aduc teoretizări semnificative pentru latura lor de acțiune, dar aceste ideologii feministe sunt cele care au adus o mare parte dintre modelele teoretice și practice care au transformat societatea și mentalitățile colective în ceea ce privește problematica feminină, având o mare putere de pătrundere în domeniul politic, filosofic, social sau literar. Chiar dacă feminismul radical nu este inclus în această grupare de feminisme (fiind cel mai reprezentativ pentru gruparea misandrină), influența sa în domeniul teoretic nu poate fi neglijată, feminismul radical fiind unul dintre cele mai prolifiche curente din punct de vedere teoretic, programatic, militantist și ideologic. Feminismul postmodern este un alt curent actual care lansează noi problematice ale posibilității cunoașterii feminine sau a conturării unor modalități de deconstrucție a sistemului patriarhal prin vizualizarea integratoare a domeniilor care produc și dezvoltă mentalități discriminatoare. Feminismele care au schimbat fața umanității prin demersurile susținute, au conturat într-o manieră sistemică discriminarea raționalității feminine (feminismul diferențialist), relațiile întrepătrunse între distrugerea mediului și supunerea femeii (ecofeminismul), egalitatea socială obținută prin reforme legale și economice fiabile, nu prin schimbări revoluționare destabilizatoare (feminismul liberal), blamarea sistemului capitalist pentru inegalitățile de oportunitate dintre sexe (feminismul marxist), accesarea în sistemul închis academic al femeilor precum și diseminarea la nivel universitar a adevăratelor probleme cu care se confruntă femeile (feminismul academic) sau chestionarea asupra inadvertențelor proferate de psihanaliză asupra identității feminine (feminismul psihanalitic).

H. Feminismul teologic

Feminismul teologic este o mișcare de reconsiderare a tradițiilor, practicilor, scrierilor și teologiilor monoteiste majore: iudaism, creștinism și islamism din perspectivă feministă. Aceste trei teologii feministe dezbat locul și rolul femeii în cler și în comunitate, limbajul religios sexist, limitarea pe care o impune religia ca femeia să fie soție și mamă aflată în subordinea soțului sau tatălui, precum și interpretarea profund discriminativă pe care teologii au dat-o textelor sacre cu privire la femeie. Eticile teologice feministe sunt cele care au avut de-a lungul timpului un cuvânt greu de spus în luarea deciziilor juridice cu privire la corporalitate în domenii marcante cum sunt bioetica, legislația sau tehnologiile genetice, iar dezvoltarea acestor feminisme este în plin elan, religia fiind cea mai bună cale pentru îndreptarea mentalităților discriminatoare la adresa femeii,

dar și principala armă de supunere a „sexului slab”. Argumentul prim pentru emanciparea femeii este că opresiunea în numele religiei este numai o deresponsabilizare a patriarhatului în ceea ce privește dorința de hegemonie.

VI. De la diferența ontologică la discriminarea socio-politică

Dreptul la diferență este în esența sa profundă, dreptul la identitate: „Exclusă îndată ce e afirmată, diferența revine sub forma diferențierii tipurilor de identitate”,¹ iar înțelegerea diferenței începe cu autoconfirmarea identității personale prin recunoașterea principiului unității între individ și sine. Această înțelegere este trecută prin filtrul conștiinței creându-se astfel o stare de egalitate în care subiecții se recunoasc reciproc ca identități distincte. Problematika trecerii de la diferență la discriminarea femeii este una de fond care a pornit de la însăși conceptualizarea *diferenței*.

Descrierea diferenței feminine ca alteritate negativă nu respectă în primul rând normele unei deontologii critice. Discriminarea poate fi astfel abolită numai prin recunoașterea dreptului la diferență și a faptului că textele filosofice, istorice, teologice sau literare nu sunt infailibile, intrând astfel sub lupa reevaluării moralității lor: pentru a fi egali, oamenii trebuie evaluați prin prisma acelorași criterii. De aici, problema în definirea și descrierea diferenței, problemă care constă tocmai în sistemul diferit de valori care a coordonat critica unui gen în detrimentul celuilalt. Atât ființialitatea feminină cât și cea masculină se formulează clar în cadrul diferenței, aceasta fiind acea stare în care se poate vorbi în mod precis de *determinare*. Femeile și bărbații sunt forme diferite ale naturii umane și nu grade diferite ale acesteia. Diferența feminină trebuie afirmată la nivelul ființei și al subiectivității pentru a se putea contesta judecata de valoare emisă asupra femeiescului prin care acesta este considerat viciat și incomplet.

Entitatea ontologică feminină privită ca diferență ființială trebuie cunoscută în ansamblul secvențelor sale existențiale, nu separat și nici unilateral, ci ca realitate procesuală și globală, ca *om* cu adevărat integru, drepturi și obligații specifice. Poate cea mai ilară și paradoxală definiție dată vreodată feminismului este aceea că reprezintă acel curent care arată că *și femeile sunt oameni*. Într-adevăr, ele sunt oameni care prezintă acea diferență ființială luată în ansamblul tuturor atributelor, relațiilor și determinărilor sale. Recunoașterea și afirmarea identității feminine ca program al feminismului, are ca țintă iterarea *palingenezei* feminine (perioadă de înflorire și perfecționare) ce urmează patriarhatului, sistem care a desființat caracterul rațional și subiectiv al

¹ P. Ricoeur, *Eseuri de hermeneutică*. Vol. 1, Cluj-Napoca, [s.e.], 1999, p. 128

feminității, valorificând prin traficare femeiescul, inferiorizând entitatea ontologică feminină în toate aspectele sale.

Discriminarea femeii constă prin urmare în ignorare, depreciere și stereotipizare, discursul masculin fiind preponderent misogin, așadar negativ, conceptul de misandrinism fiind aproape necunoscut. De aceea, egalitatea dintre femeie și bărbat nu poate fi înțeleasă decât dacă este considerată în mod unitar, structural. Ea nu poate fi parțială sau fragmentară, căci potențează discriminarea tuturor celorlalte relații dintre membri, prin urmare, o egalitate doar textuală, prezentă în legislația actuală nu este suficientă pentru a înlătura discrepanțele de comportament și atitudine cu privire la femei și la rolul lor în societate. Se creează în acest mod imaginea unui dublu inferior, o umbră inaptă să facă față principiilor unei egalități depline, datorită caracterului său principial negativ. Orice știrbire a deplinei egalități într-un domeniu sau altul al vieții sociale afectează negativ relațiile de egalitate în celelalte domenii. Egalitatea femeilor spartane cu bărbații l-a revoltat pe Aristotel, spunând că această situație este una de veritabil pericol social, căci și sclavii ar putea să ceară astfel drepturi egale. Societatea sclavagistă a fost înlăturată, dar discriminarea femeii persistă, e adevărat, nu la formele din trecut, dar la o altă dimensiune. De la diferență la discriminare s-a ajuns inițial prin refuzul patriarhal de a accepta identitatea feminină. Caracterizată principial prin recunoașterea și confirmarea identității, diferența trebuie să fie înțeleasă la nivel egalitar, deoarece însuși dreptul la egalitate nu ar putea fi cerut de două entități identice, căci ar fi o eroare logică. Din perspectiva feministă, dreptul la identitate se contopește cu dreptul la diferență. Depășirea alterității și recunoașterea identității feminine ca ipseitate cu seturi de valori proprii, cu aceleași drepturi și obligații socio-politice se aklamă într-o doleanță firească.

Critica asupra curentului feminist și a dezrădăcinării femeii din rolul consacrat tradițional se leagă în special de așa zis-a pierdere a feminității excesiv edulcorată și nemotivat protejată de pericolul unei vieți sociale și mai ales politice viciate. Conform unor voci masculine „binevoitoare”, sinele feminin se regăsește numai în sfera domestică, departe de forfota și agresivitatea politicului. Însă niciun bărbat nu este blocat în accesul lui la obținerea sau exercitarea drepturilor din cauza apartenenței la un sex, în timp ce femeile, sunt. În spatele acestui protecționism vizibil defect se ascund frământări ale Eului masculin bulversat de perspectiva subminării paternalismului atât de benefic pentru menținerea unei ordini sociale unilaterale punctată ca fiind fiabilă.

VII. Concluzii și deschideri

Textualizarea patriarhală nu a produs o amprentă identitară feminină veridică, însă a avut rolul ingrat de a formula o istorie și de a forma o tradiție care neavând altă bază decât observații superficiale sexiste și misogine, a ajuns să fie negată și deconstruită de către feminism, curentul care militează pentru acordarea sau mai bine zis recunoașterea statutului ontologic egal al sexelor și înlăturarea stereotipurilor de gen.

Confirmarea ipotezelor în ceea ce privește existența discriminării femeii pe baze viciate care exclud fundamentele ontologice pot fi evidențiate prin paisprezece teme recurente în cercetarea critică prezentă.

Tema coercițiilor impuse de tehnologiile de gen se înscrie în aria transformării și obiectificării corporalității feminine prin prezentarea unor tipologii destul de atipice, ca modele de reușită și succes pentru toate femeile. Creatorii de imagine stimulează în general voliții aberante cu privire la corporalitatea femeii, iar tehnologiile de gen diseminează ideea de perfecțiune. Identitatea femeii este tot mai des identificată cu identitatea corporală, fapt care induce ideea că succesul și puterea depind în cea mai mare parte de puterea de seducție, și aceasta din urmă de un corp suplu. Media dictează cum este sau cum ar trebui să fie ori să arate o femeie de succes prin prezentarea unor modele stricte cu care femeile trebuie să se identifice pentru a se considera împlinite.

Tema dublei constrângeri este o diferențiere discriminativă tipic patriarhală prin descrierile haotice ale fizicului femeii și ale experiențelor feminine care sunt vulgarizate, astfel încât orice alegere sau orice categorie din care femeia face parte este considerată demnă de blam sau indezirabilă. Paradoxurile descrierilor feminine prin care indiferent dacă se arată cucernice și modeste sau îngrijite și stăpâne pe ele, compun o opinie masculină extrem de inflexibilă: femeia este oricum „nemernică”. La fel, faptul că o femeie alege libertatea sexuală este considerată ușuratică, în timp ce alegerea de a fi inactivă sexual atrage după sine ideea de frigiditate, non-feminitate, de femeie urâtă și respingătoare. Conceptul *dublei constrângeri* are o relevanță deosebită pentru critica feministă deoarece acceptarea comportamentului feminin fără a fi aplicat *dublul standard* este o necesitate a teoretizării și a militantismului, într-o lume în care drepturile omului și noțiunile pe care se fundamentează societatea, trebuie să aplice aceleași norme legale sau morale pentru toți indivizii, indiferent de sexul acestora.

Tema culturii morții se leagă de mai multe curente feministe¹ care promovează ideea valorizării vieții, care ține de afirmarea unei culturi feminine în care maternitatea și fertilitatea să

¹ Feminismul pro-viață, feminismul antimilitarist, new-feminismul, feminismul anarhist, feminismul cultural sau womanismul

ia locul culturii patriarhale în care „a lua viața” sau „a instiga la conflicte” sunt considerate elemente superioare, căci sunt simboluri ale vitejiei, eroismului sau civilizației. Cultura morții are ramificații nu numai în faptele trecute în care prin holocaustul vrăjitoarelor s-a trasat o pată neagră imensă pe obrazul umanității, ci și în legislația actuală pro-avort, eutanasiu sau eugenie pe criterii sexiste în care corpul femeii este controlat din exterior de politici publice de control al fertilității, sănătății sau natalității. Apropiată de *tema culturii morții*, *tema culturii violului* este dezbătută de feminismele radical și separatist, ale căror revendicări cu privire la securitatea și integritatea femeii într-o lume în care violul și alte forme de violență sexuală sunt prevalente, este o necesitate stringentă. Societatea actuală nu lasă loc siguranței personale, iar atitudinea de învinuire a victimelor este constantă. În toate colțurile lumii, femeile sunt traumatizate de experiențe violente care departe de a fi considerate grave, sunt menționate în legi cu pedepse modice, iar în unele state,¹ victimele sunt cele încarcerate.

Tema misandrinismului și a heteronormativității aduce în discuție problematica autonomiei sexualității feminine definită în termeni de heteronormalitate, aceasta nefiind percepută decât în relație de dependență față de sexualitatea masculină. Feministele misandriniste teoretizează desprinderea femeii de tot ceea ce reprezintă dependența sentimentală sau sexuală de bărbat, argumentând că relațiile heterosexuale sunt relații de putere, în care femeia este cea exploatată, traficată sau nevoită să accepte compromisuri. Observațiile feministelor radicale că „bărbații morți nu violează”, dincolo de a trata cu ură tot ceea ce ține de masculinitate, se comportă ca sesizări grave aduse unei culturi în care obiectificarea și transformarea femeii în marfă aduce prejudicii greu de estimat, nu numai la nivel personal, ci și la nivelul mentalităților colective, prin care femeia este percepută ca individ de rang inferior asupra căruia, bărbatul are drept de viață, de exploatare și de moarte, dar pe care trebuie să-l iubească și să-l respecte necondiționat.

Tema inegalității legislative formulează întrebări cu privire la legislația surogat care abordează drepturile femeii, aceasta fiind una separată de drepturile omului, fapt care poate duce la înțelegerea că femeia nu ar face parte din specia umană, o dată ce are nevoie de legi speciale care să îi dea drepturi sau care să o apere.

Tema limbajului discriminator acoperă discursul filosofic, politic, istoric sau teologic prin care s-a valorificat concepția *misogină* potrivit căreia femeia este doar o entitate sub-umană, față

¹ Țări arabe

de care trebuie arătată o precauție excesivă, ea reprezentând un veritabil pericol atât pentru ea însăși, cât mai cu seamă pentru bărbat.

Tema opresiunilor întrepătrunse înglobează atitudini sexiste, clasiste, rasiste sau alte tipuri de discriminare care interacționează, presând mult mai puternic asupra categoriilor discriminate. *Tema ostracizării forțate* se înscrie în marea dezbatere asupra locului femeii în familie și în societate, ea fiind descrisă mereu drept agorafobă, menită să se ocupe strict de grijile mărunte ale casei care presupun îngrijirea celor apropiați și dedicarea vieții acestei cerințe pe care bărbatul a formulat-o ca stringentă. Tradiționalismul și cutumele religioase sau familiale au condamnat femeia la a fi animal domestic, incubator pentru copii, menajeră și sprijin pentru membrii familiei. Educația rigidă și considerentul că femeia este o categorie care trebuie asistată și protejată ordonează simbolic structurile sociale prin care bărbatul este destinat predilect spațiului public, iar femeia este ținută în spațiul privat, unde afirmarea de sine se traduce prin creșterea copiilor și îngrijirea membrilor familiei.

Tema pierderii Paradisului este predilectă în tratarea problematicii feminine ca subiect al subordonării femeii în istoria umanității. Considerate a fi inegale în grație tocmai datorită căderii originale, femeile sunt considerate a fi (ca și bărbații, de altfel) imagini ale lui Dumnezeu, numai că femeia este doar o reflectare a unei părți a imaginii, în timp ce bărbatul e imaginea absolută.

Tema rolurilor stereotipe de gen are menirea de a evidenția stereotipurile consensuale sau stereotipurile personale care sunt considerate relevante pentru caracterizarea femeii sau a bărbatului și rapoarele pe care cele două sexe le au la nivel personal, social sau politic.

Tema sistemului opresiv este frecvent abordată de către feminismul radical, care a atras atenția asupra patriarhatului ca ansamblu de elemente interdependente ce au dus la subordonarea și exploatarea femeii în numele unei culturi hegemonice care a descris femeia ca alteritate cu caracteristicile negative, corporalitate eterică, trăsături fragile și voliții distructive.

Tema teoriilor totalizatoare este abordată în politica de tip „man power” care promovează însușirile, calitățile și aptitudinile masculine ca valori unice și perene. Ca teorie totalizatoare a existenței, patriarhatul a permis un înalt grad de abstractizare și generalizare a experiențelor indivizilor bărbați, experiențele feminine fiind impropriu descrise ca viciate și prin urmare neconcludente pentru trasarea unei specificități feminine sau pentru încadrarea acestor experiențe printre cele universal umane. Feminismul individualist atrage atenția că și în interiorul feminismului, tratarea la grămadă a problemelor femeii nu face decât să contruiască o nouă teorie totalizatoare care de fapt nu ar reflecta experiențele individuale, volițiile sau determinările

personale, de aceea o astfel de abordare este una coruptă și inconcludentă pentru dezbaterile adevăratelor probleme ale femeii.

Tema victimizării femeii face referire la inegalitatea dintre femei și bărbați bazată pe diferențele fizice. Faptul că femeia este considerată „sexul slab” atrage convingerea că ea este o victimă, că este slabă și neajutorată și prin urmare ar avea nevoie de protecția venită din partea bărbaților.

Soluția împotriva discriminărilor este de aceea o problemă mult mai profundă decât pare la prima vedere și implică mecanisme mult mai complexe de evaluare ale trecutului și ale prezentului, de revalorizare a identității feminine și masculine astfel încât posibilitatea egalității să fie trasată într-o formă cât mai dezirabilă. Egalitatea legislativă este o parte slabă în evaluarea măsurilor anti-discriminare, deoarece există cutume care funcționează în subsidiarul atitudinilor sau a comportamentului și nu pot fi sancționate sau înlăturate imediat prin decretarea unor sentințe.

Tradițiile discriminatoare sunt dificil de explicat sau de înlăturat, deoarece deja s-au fundamentat la rădăcina societății umane, astfel că o reconstruire și o reabordare a indivizilor bărbați și femei din perspectiva diferențelor specifice și a așteptărilor proprii necesită o „devenire” evolutivă, mai degrabă decât una „revoluționară”. A decreta legal că de la data X femeile nu au voie să fie discriminate este la fel de inutil ca și cum legea unui stat ar spune că de la data Y oamenii nu mai au voie să privească cerul. Legea poate exista concomitent cu discriminarea și cu atitudinea discriminatoare pentru că ea nu poate sancționa întreaga populație și nu poate acționa la nivel moral. Umanitatea nu se orientează numai după legi, dovadă că în ciuda legilor și a sancțiunilor există destui oameni care să le încalce. Totodată, discriminarea femeii este una la care participă ambele sexe. Indivizii s-au modelat social și cultural după atitudini, legi sau obiceiuri care îi definesc ca identități socio-politice, iar ieșirea bruscă dintr-un sistem este posibilă numai prin distrugerea totală a acestuia. Calea reabilitării femininului și femeiescului este prin urmare una de durată care implică un mod de abordare diferit al relațiilor dintre sexe. Scopul demersului feminist este înlăturarea discriminării femeii, deoarece dreptul de a fi tratat ca egal, nu implică și dreptul la tratament egal. Dacă egalitarismul presupune ca în viața morală și politică toate persoanele să fie tratate ca scopuri în sine, teoriile feministe (în general) impun încercarea de a crea egalitate fără a submina valori personale cum sunt maternitatea, viața, pacea, libertatea sau dreptul la autodeterminare. Egalitatea este un concept care însă nu poate fi abordat din punctul de vedere al unei teorii totalizatoare, egalitatea la modul absolut fiind doar o noțiune ideală.

Subordonarea femeii este însă consecința teoretizărilor misogine întipărite nu numai în texte filosofice, istorice sau teologice, ci mai cu seamă la nivelul mentalităților colective. Tot ce ne înconjoară poartă amprenta atitudinilor genizate. Discriminarea femeii este o problemă amplă care nu poate fi tratată la modul universal. Perspectiva occidentală se poate aplica numai tradițiilor, legilor, mentalităților sau atitudinilor din Occident, fără a avea pretenția de a uniformiza ideile proprii asupra altor culturi, deoarece aceasta este prin ea însăși un demers hegemonic. Gândirea occidentală trebuie reorientată spre o perspectivă mai maleabilă în ceea ce privește atitudinea față de emoțiile, rațiunea sau conștiința feminină. Constrângerile sau inegalitățile vor exista mereu, ceea ce este important este ca femeile să conștientizeze nocivitatea ideologiei patriarhale propagate cu ajutorul sistemului educațional, religiei, sistemului economic, politicii sau istoriei pentru a nu mai participa la proliferarea discriminărilor. Soluțiile împotriva discriminării nu pot fi date ca pastilele pentru o boală. Este dificil sau aproape imposibil să se renunțe la basme, limbă (ca instrument simbolic al discriminării), religii sau cultură numai pentru că aparțin ideologiei patriarhale. Trecutul umanității trebuie asumat pentru ca greșelile comise să nu mai fie repetate. Legea morală, cea care nu subordonează și nu folosește standarde duble pentru indivizii aceleiași specii și pentru aceeași experiență, dar trăită de persoane diferite, este cea care trebuie să primeze. Legile sociale și politice sunt doar simboluri ale puterii locale. Ceea ce este legal sau valabil într-o țară sau într-o regiune poate să fie ilegal într-o alta, însă fundamentele relațiilor dintre oameni nu se bazează pe legile scrise sau pe teoriile dezvoltate de-a lungul timpului asupra statutului femeilor sau bărbaților. Discriminarea a jumătate din numărul competitorilor sociali este o eroare umană (masculină și feminină, totodată) care trebuie conștientizată și prin această conștientizare, definirea femeii ca scop în sine, nu ca mijloc în sine poate să devină prima treaptă spre construirea unor structuri familiale, sociale sau politice cu adevărat umane. Legile sunt formulate pentru a păstra o ordine socială dezirabilă, iar când aceste legi spun că există drepturi ale omului și drepturi ale femeii, semnalează o discriminare. Nu există legi care să argumenteze „drepturile bărbatului”, iar acest lucru poate fi privit ca un semnal de alarmă pentru sesizarea discriminărilor.

Se poate spune că dincolo de formulările patriarhale asupra subordonării, femeile contribuie la propria lor discriminare. Complacerea în situații date și acceptarea unor norme defavorabile aduce un vot de blam și asupra femeii. Cum poate fi înlăturată discriminarea, când li se permite unor instituții să conserve dogme inumane? Cu toate acestea, verdicte radicale de genul „Nu mergeți la biserică!”, „Nucitiți filosofie patriarhală!”, „Evitați tehnologiile de gen!”, „Nu citiți basme!”, „Nu folosiți o limbă pentru care voi existați doar marginal!”, „nu vă căsătoriți

cu bărbați!” ar duce la înstrăinarea femeii de femeie, de bărbați, dar și de umanitate. Verdictele pozitive radicale „Luați armele!”, „blocați străzile!”, „Emiteti legi prin care bărbații să fie subordonați!”, „Devalorizați corporalitatea masculină!”, „Ironizați și blamați tot ceea ce este masculin!” ar porni un război al sexelor care ar conduce la un haos general. Astfel de abordări sunt de nedorit, căci urmările ar consta în instaurarea unui alt sistem opresiv.

O deschidere importantă care ar putea duce la înlăturarea discriminărilor ar fi eliminarea contribuției feminine la producerea lor. Nu este vorba numai de acceptare, ci și de subscriere la propria subordonare. Tehnologiile de gen, în special revistele pentru femei¹ sunt surse ale menținerii femeii în rolul de „henidă” prin cultivarea unor temeri nejustificate în ceea ce privește propria corporalitate, relațiile cu prietenele și cu partenerul, rolul în familie și în societate, cariera și accesul la resurse și la puterea politică. Păstrarea liniștii sociale, familiale și personale este prezentată ca unic element dezirabil pentru fericirea femeii. Încercarea de a ieși din aceste rame este taxată automat ca nepotrivită, forțată sau nefeminină. Feminitatea este prezentată în continuare chiar și de către femei ca fragilitate, supunere și asumarea unor roluri secundare. Cariera este prezentată ca pierdere a feminității, iar lupta pentru accesul la resurse este considerată nemotivată. Se poate vedea astfel o contribuție a femeii la statutul de „al doilea sex”, atâta timp cât se rezează *pe sine* prin intermediul *celuilalt*.

Originea discriminării femeii este la fel de superficial abordată și la fel de irațional fundamentată ca menținerea acestei tare în conștiința și în comportamentul uman. Construcțiile sociale patriarhale s-au fundamentat pe ostracizarea și deklasarea femeii, problematica pe care demersul filosofic feminist o dezvoltă este tocmai depășirea personală și locală a acestor neajunsuri. Nu se poate vorbi despre abordări universale sau totalizatoare care emită pretenția de adevăr sau de soluții salvatoare. Există câte un feminism pentru fiecare set de probleme ale femeilor și pentru fiecare problemă în parte, dar feminismul nu poate opera la toate nivelurile problematicii discriminării. Feminismul prezintă doar caracteristici, atitudini, comportamente sau abordări dezirabile, neavând pretenția că se erijează în doctrina salvatoare a umanității. S-ar recădea astfel în abordarea abstractă și exhaustivă a mentalității opresive care prezintă soluții generale pentru cazurile particulare. Legislațiile secundare prin care se recunosc drepturile marginalilor sau se prescriu sancțiuni pentru nerespectarea acestor drepturi sunt cauzele care prelungească agonia discriminării feminine. Drepturile omului sunt suficiente pentru ca femeile să se regăsească în ele și pentru a-și asuma drepturile și obligațiile familiale și sociale aferente.

¹ D. Dămean, *De la femeia-obiect la imaginea-identitate: reprezentări ale feminității în cultura de masă*. Iași, Lumen, 2006

Conștientizarea la nivel general a problematicei drepturilor și a problematicei genurilor, nu a problematicei discriminării este ceea ce trebuie urmărit. Prin înțelegerea diferențelor specifice și acceptarea lor sau prin înlăturarea stereotipurilor patriarhale de gen, se poate face pasul spre societăți egalitare în cadrul unor culturi în care să nu existe ierarhii între sexe. Reevaluarea atitudinilor patriarhale din religie, filosofie, istorie, economie sau politică se poate face numai treptat, prin acceptarea *diferențelor* ca factori stabilizatori și complementari, nu ca elemente care prin alăturare duc la dezordine sau confuzie generală. Transformările la nivel macro-social și tendințele egalitariste se simt progresiv, pretenția la transformări imediate fiind un monstru conceptual care ar îngloba ipoteticul și ridicolul. Schimbarea mentalităților și perceperea viciată a identității feminine care încă transced normele scrise sau nescrise, se poate face numai prin eliberarea din sclavia ideatică dictată de cutumele vechi; asemeni exemplului biblic al Israelului al cărui drum prin deșert a fost de patruzeci de ani pentru că într-o țară nouă nu s-ar fi putut construi nimic cu un popor de sclavi care ar fi avut mentalitatea de sclav și experiența sclaviei; același lucru se poate întâmpla în societatea actuală, în care nu se poate cere unei generații să dărâme în totalitate trecutul pentru a se conforma unor norme scrise în prezent, depășirea normelor stereotipe de gen se poate face numai prin cultivarea unor idei egalitariste la generațiile actuale, pentru ca generațiile viitoare să le experimenteze și apoi să le accepte și să le interiorizeze pentru a nu mai exista sintagma „al doilea sex” – prevedere normativă prin care corporalitatea femeii și feminitatea sunt împilate în termenii cei mai duri.

Problematizarea *discriminării femeii* este de aceea un pas important în perceperea și corectarea anomaliilor ideatice care au condus la subordonarea femeii și la perpetuarea noțiunilor puternic opresive cum sunt *normele de gen*, *identitatea*, *sexul* sau *feminitatea*. Societatea este tributară constructelor sexiste prin practicile care incriminează, exclud sau subordonează (în principal femeile), fără a ține seama de criterii sau calități personale sau colective cu adevărat relevante. Problematizările feministe sunt originate tocmai de aceste practici sexiste instituționalizate, iar chestionările aferente converg spre două întrebări principale: care este situația reală a femeii și de ce situația femeii este cea care este? Complexitatea abordărilor sfidează simplitatea totalizatoare care este așteptată de la o ideologie. Feminismul nu este o simplă revendicare a unor drepturi, ci se formulează ca o ideologie complexă prin care afirmarea socială și politică a femeii transcede teoriile clasice cu privire la libertate, autonomie sau drepturi prin vocea și militantismul celei care milenii de-a rândul a fost doar „al doilea sex”.

Ipoteza formulată inițial cu privire la faptul că patriarhatul este un construct ideatic artificial fără o bază ontologică care să-i certifice autoritatea se confirmă, discriminarea femeii

putând fi înlăturată în primul rând prin conștientizare și apoi prin atitudini și comportamente egalitare care să se reflecte atât în sfera educațională, cât și în cea juridică, politică, economică sau religioasă, care se dovedesc a fi formale. Filosofia feministă creează de aceea, noi perspective prin care identitatea femeii este privită, caracterizată și definită într-un mod nou, diferit de scrierile patriarhale care au conceptualizat excesiv, irelevant și discriminator ideile de feminitate, femeiesc sau efeminare. Nu se poate vorbi însă de o stare de beligeranță a sexelor, deoarece înțelegerea și înlăturarea divergențelor este o problemă care poate fi soluționată în timp, care nu este sarcina unei singure generații sau a unei singure categorii și care impune prin deosebitul situației o abordare mai atentă și mai legată de adevărata esență a umanității care nu presupune formulări discriminatorie pe criteriul sexului, diferența nefiind în sinea ei conflictuală și nici subversivă, diversitatea trebuind să fie înțeleasă într-un mod integrativ, nu combativ sau ostil.

Bibliografie selectivă

- Ariès, Philippe și colab., *Istoria vieții private. De la Imperiul Roman la anul o mie*. Volumul II, București, Editura Meridiane, 1994, 403 p.
- Băluță, Oana (ed.), *Gen și putere. Partea leului în politica românească*. Iași, Polirom, 2006, 238 p.
- Buikema, Rosemarie, *Women's Studies and Culture. A Feminist Introduction*. Palgrave Macmillan, New-York, 1995, 240 p.
- Crotty, Michael, *The Foundations of Social Research Meaning and Perspective in the Research Process*. London, Sage Publications, 2003, 256 p.
- Dămean, Diana, *De la femeia obiect la imaginea-identitate: reprezentări ale feminității în cultura de masă*. Iași, Lumen, 2006, 118 p.
- Frisby, David, *Georg Simmel*. Routledge, 2002, 161 p.
- Harding, Sandra, *The feminist standpoint theory reader: intellectual and political controversies*. New-York, Routledge, 2004, 379 p.
- Le Breton, David, *Antropologia corpului și modernitatea*. Timișoara, Editura Amarcord, 2002, 252 p.
- Ricoeur, Paul, *Eseuri de hermeneutică. Volumul I Conflictul interpretărilor*. [s.e.], 1999, 480 p.
- Wolstonecraft, Mary, *A Vindication of the Rights of Woman*. London, David 118. Campbell Publishers, 1992, 228 p.
- Discriminarea*. [disponibil online]: http://www.intercultural.ro/discriminare/directiva_43.rtf, [consultat]: 18 aprilie 2007]